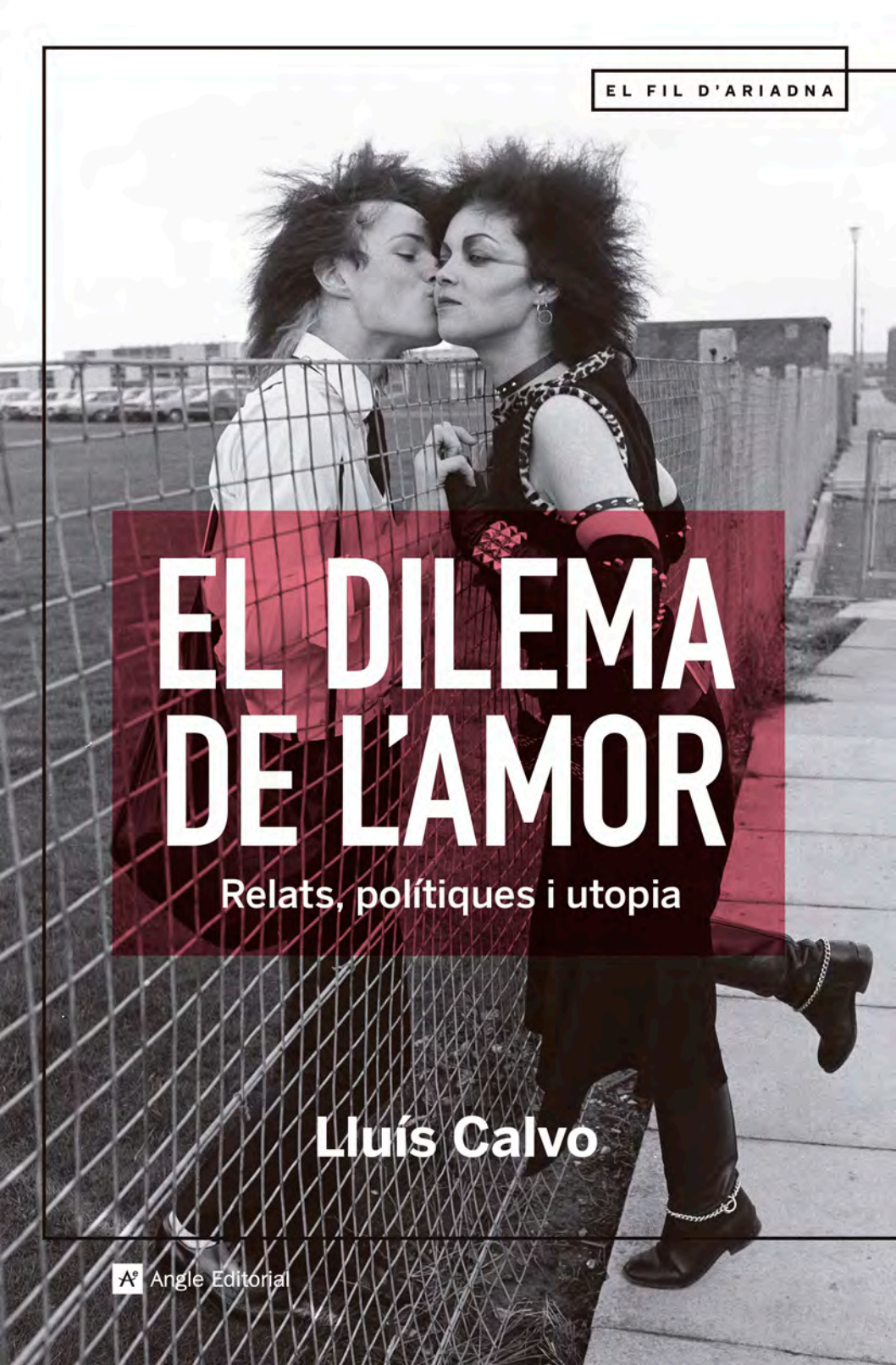

EL FIL D'ARIADNA

EL DILEMA DE L'AMOR

Relats, polítiques i utopia

Lluís Calvo

EL DILEMA DE L'AMOR

EL FIL D'ARIADNA
132

© 2023 Lluís Calvo

© Francesca Llopis, per *Nosaltres & l'estat de les coses 1*

© Alamy Stock Photo, per la fotografia de portada

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B · 08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de la col·lecció: J. Mauricio Restrepo
Disseny de les cobertes: Felipe Román Osorio

Primera edició: febrer de 2023
ISBN: 978-84-19017-51-2
DL B 1624-2023
Impress a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Lluís Calvo

EL DILEMA DE L'AMOR

Relats, polítiques i utopia

 Angle Editorial

Francesca Llopis, *Nosaltres & l'estat de les coses 1*
2017 / tinta sobre paper / 75 x 142 cm

Taula

L'embolic dels termes amorosos.

Un recorregut per la història de l'amor 15

DE COM COMENÇAR PEL FINAL, O LA SALVACIÓ DE L'AMOR
EN TEMPS NEOLIBERALS 17

PRIMER MOVIMENT: DEL MÓN GREC A L'EDAT MITJANA.
TOT RASTREJANT ELS ORÍGENS IDEOLÒGICS DE L'AMOR
COM A NEGUIT 28

SEGON MOVIMENT: ENTREACTE ENTRE ELS TROBADORS
I EL ROMANTICISME.

DE MARSILIO FICINO A SHAKESPEARE 36

TERCER MOVIMENT: ELS AMORS IMPOSSIBLES DEL
ROMANTICISME, O FINS QUE LA MORT ENS TORNI A REUNIR.
L'AMOR ROMÀNTIC COM A EXPRESSIÓ EQUÍVOCA 44

L'AMOR ALS ANTÍPODES DE L'ESTAT I EL CONTROL.
DE FENOMEN INÚTIL A FORÇA TRANSGRESSORA 56

EL DESIG I L'IMPREVISIBLE: DOS ELEMENTS ALLIBERADORS.
LA INVISIBILITAT DE LA DONA EN LA CONSTRUCCIÓ
IDEOLÒGICA DEL FET AMORÓS 62

**Les polítiques de l'amor.
La proliferació de les formes amoroses
i l'esclat dels nihilismes afectius 69**

DESIGS INCONTROLABLES I NIHILISMES ANTIAMOROSOS.

TOT ALLIBERANT GREUGES I UTOPIES 71

PER QUÈ ENS FA POR L'AMOR?

EL PÀNIC CONTEMPORANI AL COMPROMÍS 81

EL COS COM A ESTENDARD I ELS PERILLS DE LA BIOPOLÍTICA.

LES MÚLTIPLES CONTRADICCIONS DE L'AMOR 94

LA TERANYINA DELS AMORS DIVERSOS: VINCLES DE

PROMETENÇA, ANARQUIA RELACIONAL I POLIAMOR 101

L'AMISTAT EN TEMPS POSTMODERNS:

DE VENTAFOSCS A POSSIBILITAT REVULSIVA 115

L'AMOR POLISÈMIC: DE LA CONDEMNÀ DISTÒPICA

A L'ESCLAT D'ÀGAPE 126

DE LA INCAPACITAT DE SENTIR RES COM A PROBLEMA SOCIAL.

ENCAPSULAMENTS, BUIDORS I EGOLATRIES

CONTEMPORÀNIES 137

L'amor com a risc i experiència radical 147

L'AMOR COM A EXPERIÈNCIA ARRISCADA I RADICAL.

EL PÀNIC NEOLIBERAL ENVERS LA INCERTESA 149

DE LA IMPOSSIBILITAT DE <i>DEFER-SE</i> DE L'AMOR. LES CONSTRUCCIONS, GIRAGONSES I DESAFECCIONS AMOROSES	162
EL PLE REONEIXEMENT DE L'ALTERITAT. L'ACOLLEÇA COM A EXPRESSIÓ DE L'AMOR ÈTIC	168
GAUDIR DEL SOL EN UN DIA ENNUVOLAT. TORNAR A APRENDRE [L'AMOR] PER DESAPRENDRE-HO TOT	178
LA INCONDICIONALITAT I ELS LÍMITS DE L'AMOR. DESEIXIR-SE D'UN MATEIX PER ACCEDIR A L'ALTRE	183
DE COM ACABAR PEL PRINCIPI, O LA NECESSITAT D'UNA NOVA AFIRMACIÓ DE L'AMOR. COLOFÓ AMB GEORGES BATAILLE I AVA GARDNER	192
BIBLIOGRAFIA	203

Sòcrates: *Què passa, doncs? Direm que l'amor és d'aquelles coses sobre les quals es disputa o d'aquelles sobre les quals no?*
Fedre: *D'aquelles sobre les quals es disputa, evidentment.*

PLATÓ, *Fedre*, traducció de Joan Leita

Quiero derretir cada corazón de hielo.

SANTA SALUT, «Morfeo»

L'amor és perillós, absolut i perillós, i es conviu amb la mort —però viure així és viure de debò. Tu no entens què vol dir estar profundament enamorada i ser estimada de manera profunda, i com això desborda tota l'existència i santifica i glorifica tot el que un fa, pensa o toca, i com fa el món d'immens, tan enorme i ple de llum com l'Univers.

IRIS MURDOCH, *El llibre i la germandat*,
traducció pròpia

*(...) perquè l'amor és insuperable,
mata la mort, mata el feixisme i mata
la llei que mata la vida rebel, amiga.*

CARLES REBASSA, *El Caire Formentera*

—*¿I ara què?*

—*Bé, si insisteixes a casar-te amb mi... Però correm un risc espantós.*

—*Estimada, la vida és feta per... córrer riscos.*

WILLIAM SOMERSET MAUGHAM,
Una vil·la a Florència,
traducció de Julià de Jòdar

**L'embolic dels termes amorosos.
Un recorregut per la història
de l'amor**

DE COM COMENÇAR PEL FINAL, O LA SALVACIÓ DE L'AMOR EN TEMPS NEOLIBERALS

Aquest llibre és una defensa de l'amor. Primera constatació de la qual se'n derivaran totes les altres. I que maldrà per demostrar que l'amor té sentit avui dia, en un moment en què cada cop se'n qüestiona més la necessitat i la raó de ser. Per damunt del desengany, de la desil·lusió i de l'odi, hi ha la utopia de l'amor. Per sobre del recel i la sospita sistemàtica, el lliurament a l'alteritat. Aquest és el punt d'arrencada, ben explícit. I malgrat tot, reconec, d'entrada, el gest temerari de parlar de l'amor en uns temps descreguts que recelen de manera sistemàtica de qualsevol energia, desig o moviment que vagi més enllà dels confortos, les prevencions i les assegurances, encara que, paradoxalment, mig d'esquitllentes, l'amor continua ben present en les nostres vides i s'ensenyoreix de les nostres voluntats, cossos i cors. És en l'element de risc, tanmateix, on pot florir el pensament, en el punt exacte en què els parers monolítics s'allunyen massa sovint d'allò que reconeixíem com l'exercici de la voluntat més lliure. Som davant de l'amor, així doncs. I el fet de parlar-ne implica la dificultat d'enfrontar-se a la seva negació i, alhora, d'abocar-se a la proliferació de reflexions sobre la natura, límits i configuracions socials i polítiques que el de-

limiten, l'espremen i l'engavanyen. Què és l'amor? Per què el necessitem? Si les preguntes existeixen i s'escampen per tots els racons —tossudes i un xic impertinents—, vol dir que hi ha la necessitat d'una resposta. I aquest és el viarany tortuós que cal transitar, a la recerca de nous ecos i noves accepcions.

L'amor no és un sentiment abstracte. Si us en parlo, és des de l'experiència pròpia, tan semblant i alhora tan diferent de la de qualsevol altra persona. Perquè aquesta és la gràcia: sota un mateix impuls inicial, l'amor es bifurca en una miríada de ramificacions, de cilis i dendrites interminables i exuberants. Desafecció de la norma, laberint perforat amb infinites entrades i sortides, caverna plena d'emocions incontrolables que es repleguen i s'estenen tot desmentint el patró regular del teixit. La llei resta esborrada, curulla de replecs i interferències, de sorolls i matisos que vulneren la regularitat. No hi ha una única manera d'amar, sortosament, però sí una remor de fons comuna, sota un impuls que és idèntic en totes les persones. Per tant, us parlo des de l'amor que he pogut viure, i us lliuro mots com qui activa neurotransmissors.

Punt final? No: punt d'inici. Els temps descreguts amenacen les visions panoràmiques, el gran angular que hem perdut de tant fer servir els zooms postmoderns. Sense caure en cap pretensió hegeliana de totalitat, és imprescindible assumir la temptativa dels ulls de mussol, animal que assoleix una visió de 360°. Però abans de començar el periple vull fer un avís per a navegants: l'amor és una experiència integral de qualsevol ésser humà, sigui del gènere que sigui. I per això considero que tots, sense excepció, hem de poder

parlar-ne. Identificacions? Les identitats fixes i rotundes solen ser perilloses i s'assenten en territoris pantanosos. També en la qüestió del gènere. Virginie Despentes es pregunta quan es produirà l'emancipació masculina. I la pregunta és ben pertinent. *Excusatio non petita, accusatio manifesta*, dirà algú, tot i que la meua asserció més aviat inclou una *captatio benevolentiae* gens dissimulada. Amb tot, he d'entomar sense supèrbia ni victimisme el deixant ideològic, històric, econòmic i cultural del que ha suposat i suposa el fet de ser home, encara que consideri funesta aquesta herència. Eludir aquesta assumpció crítica seria caure en allò que denuncia el hashtag #NotAllMen (*Not all men are like that*), com a actitud defensiva que pretén allisonar les dones tot afirmant que no tots els homes som iguals. A l'hora de parlar de l'amor no es pot oblidar la violència patriarcal que suporten les dones. Una violència física, sexual, psicològica, emocional i econòmica que té una empremta històrica que es continua projectant en el present. No n'hi ha prou que els homes en siguem conscients, sinó que cal que ens en responsabilitzem de manera crítica, justament perquè molts hi estem radicalment en contra. Reconec que l'equilibri entre la singularitat i l'herència d'una determinada cultura patriarcal, que marca de manera clara allò que s'espera culturalment i social de cada gènere, és delicat, però també és cert que els grans reptes no estan fets per als pusil·lànimes. I parlar de l'amor sempre és un desafiament perillós i majúscul.

Cal tenir en compte que la cultura patriarcal es troba encastada i arrelada en tots nosaltres, com un paràsit amb el qual ens hem avesat massa a conviure, sense ser-ne cons-

cients. Aquest afer és transversal a totes les orientacions amoroses i sexuals. Prové d'una cultura determinada que de vegades acceptem com a habitual o constitutiva del que som, quan no hauria de ser així ni de bon tros. Jo mateix vinc d'un món que ha passat gairebé de la societat medieval —en què mules i cavalls circulaven pels carrers dels pobles— a la realitat virtual i el transhumanisme. Tot això en poc més de mig segle. La societat que vaig viure d'infant era profundament patriarcal, i les restes d'aquella cultura encara afloren en molta gent de la meva generació, però també en les posteriors. La cultura patriarcal és un àlien que duem de sèrie en el cervell i l'esperit, i que ens cal extirpar d'una vegada per totes, ja que els trets d'aquesta cultura es poden rastrear en totes les orientacions possibles, de manera macro i micro.

És cert, però, que molts homes cisgènere i heterosexuales es captenen, a causa de la cultura heretada, amb tot un seguit de tics deplorables i violents, propis de la societat patriarcal. Per abordar aquesta situació és necessari un canvi de mentalitat que inclogui una acció conjunta en camps tan diferents com l'educació, els mitjans de comunicació, la legislació, la cultura i l'economia. Al mateix temps, el fet d'estripar les etiquetes és important en tots els sentits, si volem que les idees toquin la nafra i no surtin d'un mecanisme conceptual estàndard i sincopat. S'ha de tenir en compte, al mateix temps, que el neoliberalisme és transversal a tots els gèneres i totes les tendències amoroses i sexuals, i que té ferrens defensors en àmbits i orientacions ben diversos.

Però segueixo, ara mateix, amb les declaracions d'intencions. I refermo d'entrada una constatació prou reiterada

des de fa unes quantes dècades i que, per tant, no és gens nova: el capitalisme i el neoliberalisme ja han parasitat el sexe sense amor i l'han convertit en mercaderia. Avui dia això s'ha refermat gràcies a una miriada d'aplicacions, webs, reclams publicitaris, *gadgets* i locals específics, però sobretot mitjançant el seu caràcter fungible i de reemplaçament constant, aspecte que l'equipara a un bé o un servei qualssevol. El sexe ha deixat de ser, almenys en la nostra societat, una qüestió que es canalitzava mitjançant el matrimoni, com a instrument de control social i coercitiu, de subjecció de les dones i de reproducció en termes comunitaris i monetaris. L'evolució de l'intercanvi sexual ha viscut noves bifurcacions derivades de la *creativitat* del capitalisme, el qual l'ha convertit en un element transitori i fugisser, sempre susceptible, com una mercaderia, de ser substituït de manera veloç. Paradoxalment, els nous estudis, com l'empres per Helen Fisher, assenyalen que l'activitat sexual ha caigut al seu nivell més baix des de fa trenta anys. Els *millennials* es desinteressen, com més va més, del sexe.

De moment, però, partiré de la hipòtesi que avui dia els sentiments amorosos són la vulneració més clara de la norma, i que el sexe ha perdut aquest caràcter, tot convertint-se en part en un fet omnipresent i mancat de misteri (amb totes les excepcions que calguin pel que fa a la seva *accessibilitat*, com ara l'edat, els estereotips o determinades discapacitats). L'amor carrega damunt seu tot un seguit de recels, tant des de les files reaccionàries —que sempre han desconfiat del seu caràcter revulsiu, anivellador i horitzontal— com de les progressistes, sovint proclius al materialisme i temoroses també del compromís personal i de la capacitat

que té l'amor de trencar esquemes preconcebuts i rígids. L'amor és altament polític i parla a través dels cossos i dels esperits que s'uneixen i fan confluència. És eteri, ocupa espais, s'expressa i s'amaga, es reclou i s'allibera. Parla, xerroteja, xiscla i, si mai s'inhibeix, acaba esclatant. Política en estat pur.

L'amor és un vincle, tan efímer com vulgueu, però comporta un enllaç enmig d'un món esquinçat. El sexe esporàdic pot ser estimulant, divertit, necessari, promiscu i carnavalesc, però ja fa dècades i segles —o potser mil·lennis i tot— que es troba dissociat en bona part de la vivència amorosa. L'amor i el sexe són com l'hongarès i el finès, provenen de la mateixa arrel, però s'han escindit amb caràcter irreparable i han esdevingut intel·ligibles per als respectius parlants. Admeto que aquesta comparació potser no és gaire excitant ni desperta segurament la lubricitat de la lectora o el lector, però serveix per il·lustrar que la separació, més o menys amistosa, entre el sexe i l'amor ja és un fet irreparable. I això ho dic amb el benentès que la conjunció del sexe i de l'amor és del tot possible, desitjable i meravellosa, i que constitueix un ideal ben vigent. Tanmateix, la seva raresa com a fenomen fa que pertanyi a les espècies amenaçades i gairebé endèmiques.

L'amor resisteix, de moment, l'escomesa, però no sabem si això durarà gaire temps. A Amazon la paraula *love* o *amor* ofereix milers de milions de resultats, als quals se sumarà —de manera entusiasta o no— el llibre que teniu a les mans. I això no obstant l'amor, al contrari del sexe, no pot ser catalogat del tot com a bé o servei, sinó que esdevé molt més volàtil i inaprehensible. És performatiu, certament —perquè

provoca accions, sovint imprevisibles—, però el seu caràcter no està lligat a una presència *real*, sinó que juga amb la idea fantasmàtica, la recreació i la reconstrucció de l'objecte eteri, la qual cosa el fa molt més escàpol a la mercaderia. El capitalisme intenta conquerir amb amatença els espais propis de l'amor i les seves conformacions i combinacions diverses des del punt de vista de l'orientació sexual —ja siguin heterosexuales, gais, lèsbiques, bisexuals o asexuals—, però no pot accedir al nucli de la força que caracteritza l'amor. En aquest sentit, totes les preferències sexuals ja han entrat en el camp del capitalisme, fins i tot el sadomasoquisme —també el cuir i les cadenes tenen un preu comercial— i les parafilies i fetitxismes de tota mena. Tan capitalista pot esdevenir el sexe BDSM o *kink* com l'heterosexual o l'homosexual. Els publicistes, això, ho saben molt bé i tenen els seus *targets* ben definits.

En el món neoliberal delimitar i acotar un fet equival a desvirtuar-ne el caràcter, la salvatgia i la imprevisió. Per aquest motiu l'amor és una de les poques reserves de sorpresa que ens queden, i una de les escasses possibilitats de meravellar-nos que tenim, fora dels límits estrictes de la nostra previsió i preservació. Tant el racionalisme com la normativitat, tant l'instint de protecció com els encasellaments, salten per l'aire davant la força d'una energia incontrolable que desborda totes les expectatives. Una energia que és, a la vegada, indomable i tirànica, cruel i imprevisible. Davant d'aquesta força no són possibles els càlculs ni les restriccions, els temors ni les reticències. L'ímpetu de l'efervescència enderrocarà sempre totes les fortaleses i malfiances, fins i tot en les persones que mai no havien pensat que es veurien

afectades per l'encegament amorós. Admetre aquest fet és un primer pas per poder analitzar el problema. Sí, d'acord, cal reconèixer-ho: som vulnerables, som humans, som fràgils i necessitem els altres. L'amor prospera en aquest brou mil·lenari, en una barreja complexa entre el món neuronal, el factor espiritual, la química (endorfines, dopamina, oxitocina), la cultura i les expectatives psicològiques i sociològiques. Així doncs, ningú no està exempt de caure en l'amor, perquè l'amor no respecta cap de les barreres que volem imposar-li. Per tant, un doble eix: l'assumpció que el sexe ha esdevingut un objecte de consum i la convicció que som vulnerables davant de l'amor i que el fet d'amar suposa un risc del tot necessari. Per dir-ho amb mots de bell hooks —feminista nord-americana, traspassada recentment—, «la manca d'amor és bona per al consumisme». Ho deia Jean de Meung molt abans, al segle XIII, en la continuació del *Roman de la Rose*, tot remarcant que l'angoixa provocada per l'ànsia d'acumular riqueses és causada, principalment, per la manca d'amor. Si el bon amor regnés arreu, no hi hauria pobresa, mal que els humans —segons de Meung— hàgim convertit l'amor en mercaderia.

Ara bé, què pot dir-se de nou sobre l'amor? La pregunta, ho reconec, és tramposa i presenta nombrosos caires i algun *trompe-l'œil*. De l'amor com a energia poca cosa caldrà afegir, si considerem que la seva capacitat d'arrossegament —per dir-ho en termes pescaires— no ha canviat gens des dels orígens de la humanitat. No obstant això, el nucli de l'interrogant cal situar-lo no pas en la *substància* —i ara jugo filosòficament— sinó en la nostra visió històrica i social. És evident que la idea d'amor ha canviat al llarg del

temps, i que cal resseguir aquestes línies, tot estirant-ne la significació.

És en aquest punt en què serà necessari establir una arqueologia dels termes, de les concepcions i dels estils d'aproximar-se a l'altre. L'amor és com una òpera escenificada de manera diferent al llarg dels segles. Si bé el rerefons *arravatat* és el mateix, les diferències històriques, socials i culturals són ben divergents. No és el mateix l'amor del Mahabharata que el d'Ovidi o el dels trobadors occitans i catalans. Si bé l'amor és un de sol, no és idèntic l'amor propi de les parelles que el de l'amistat, el platònic o el fraternal. Tal com succeeix en la botànica, l'amor té famílies, gèneres i espècies ben diferenciades. L'anàlisi d'aquesta complexitat ens ha de permetre treure l'entrellat d'un dels moviments més fastuosos, radicals i totals de la nostra existència. Un impuls que és la màxima expressió de vida, però que també duu l'aniquilació en el seu mateix batec. L'amor com a impuls —la construcció social i cultural és tota una altra cosa, com ja veurem— és transversal i permeable a totes les èpoques i tendències. Un exemple: diuen que les cendres de Stiv Bators, el cantant del grup punk Dead Boys, van ser escampades damunt la tomba de Jim Morrison, tot i que una altra versió, encara més atractiva, afirma que la seva xicota va esnifar-les. Marsilio Ficino, segles abans, ens explica que Artemisa, la dona de Mausol, rei de Cària, va dissoldre les cendres del seu amat en aigua i va beure'n tot seguit la solució. La història esdevé, ben sovint, circular.

Per comprendre com l'energia amorosa s'ha aliat amb algunes ideologies s'ha de fer un petit viatge per la història de la construcció amorosa al llarg del temps. Si parlem per

exemple d'amor romàntic, ens hem de remuntar als fonaments de l'expressió i veure com enfonsa les seves arrels en el món grec, però sobretot en l'època medieval. Aquesta constatació no és pas recent i ha estat assenyalada fins i tot pels mateixos detractors de la idea contemporània d'*amor romàntic*. S'ha d'admetre que aquest últim terme, però, ha fet fortuna i gairebé és impossible prescindir-ne, si no volem caure en equívocs o inexactituds. Existeixen, certament, alguns termes substitutoris que empraré al llarg d'aquestes pàgines, però és ben cert que aquesta denominació s'ha estès amb molta força i esdevé difícil d'erradicar. Amor romàntic com a deutor dels *roman* medievals? Com a expressió del Romanticisme? D'ambdós? El cert és que l'expressió és ambigua i designa, amb inexactitud, un estat de coses que no encaixen de manera exacta ni amb els *romans* ni amb el moviment romàntic.

D'entrada, vull defugir l'equivalència exacta entre amor romàntic, entès des del punt de vista cultural i històric, i amor tòxic. És necessari desfer de bon principi aquest malentès, perquè quan parlo d'amor romàntic em refereixo a una construcció històrica, cultural i social ben determinada, centrada en un temps concret que podem localitzar entre els segles XVIII i XIX, amb irradiacions cap al XX. És cert que a l'*amor romàntic*, terme carregat d'equívocs, li han caigut moltes invectives i malentesos, des del moment en què s'ha equiparat amb una visió patriarcal i controladora, basada en el domini masculí. Estem davant d'un amor que en el nostre temps s'ha identificat amb la unió *per sempre*, acompanyat de forta passió, afecte, idealització, possessió, gelosia, anhel d'intimitat, atracció i desig sexual cap a una

sola persona, amb un poder tan gran que ennuvola i anul·la la capacitat d'elecció i decisió. L'amor romàntic, segons aquests postulats, busca la felicitat mitjançant la jerarquia de les relacions, sovint marcades per l'heterosexualitat, o bé desemboca en l'assassinat, el sacrifici, el control, el sofriment i la tragèdia, tot emfatitzant la submissió de la dona a partir d'estereotips com la prudència o la docilitat. Aquest és un model que imposa la parella com a únic ideal amorós, que es basa en la gelosia i el control, que exalta el patiment i el maltractament. ¿Aquesta realitat, tanmateix, es pot considerar com a pròpia del Romanticisme? ¿Respon a la realitat exacta del que preconitzava el moviment? ¿Hem de remunerar-nos, altrament, al món de l'amor cortès, dels *romans* i de les novel·les de cavalleries? ¿O bé es tracta d'una adulteració posterior, fruit de la societat patriarcal que ha travessat la història de la humanitat en una part important del planeta? Doncs bé, abans d'entrar en aquest paradigma cal veure com s'ha forjat aquest constructe i en quins pressupòsits es basa. El primer espòiler ja l'he apuntat fa un moment: algunes de les idees del Romanticisme les trobem molt abans i es remunten a diferents moments històrics, artístics, socials i ideològics. L'originalitat és un crit que ens arriba amb un eco que sembla pròxim, quan en realitat s'ha produït en penyalars ben llunyans, tot rebotant de cinglera en cinglera. Tot allò vell sembla original quan triomfa la desmemòria. En qualsevol cas, aquí trobem tres moviments. Amb moltes entrades i sortides. I amb lligams estrets entre ells. Vegem-ho.